

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА В ИКОНОМИКАТА И „НЕВИДИМАТА РЪКА“ НА ПАЗАРА

Докт. Христо Борисов Цветанов¹

Резюме: Настоящата статия отразява еволюцията на икономическата мисъл от нейното зараждане в древноизточните общества до наши дни от гледна точка на разбиранята за собственост, необходимостта от закони, държавна намеса, регулации. Във връзка с това е направена авторска ретроспекция на икономическите теории. От тази позиция са изведени тези в защита и против държавната намеса в икономиката в противовес на „невидимата ръка“ на пазара.

Ключови думи: икономика, пазар, държава, „невидима ръка“.

JEL: F00.

Въведение

Еволюционният преглед на икономическата мисъл през различните периоди на развитие на човечеството е идентификация на паралелен процес на експанзия на нуждата от ред, закони и държавна регулация. Акцентираща се върху икономическите явления, довели до

---

¹ Председател на асоциацията на земеделските производители в България от 2009-2014. Член на УС на Института за агростратегии и иновации.

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

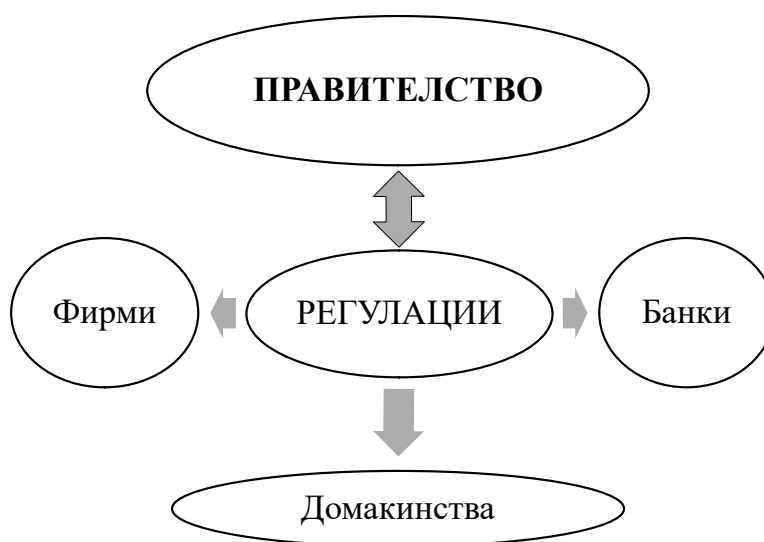
оформянето на икономическите течения и школи, както и на необходимостта от държавно или пазарно регулиране.

Обектът на изследване е пазарът и/или държавата като регулатор на икономиката, а **предметът** на изследване – „очертване“ на параметрите на еволюционния сблъсък между регулаторната функция на държавата и „невидимата ръка“ на пазара от гл. т. на икономическите школи, поставящи във фокус триумвирата от икономически агенти: правителство – фирми – домакинства.

Целта на настоящата статия е да се направи еволюционен обзор на икономическата мисъл от нейното възникване в древноизточните общества до наши дни – като необходим етап за последващи изследвания на икономическия ефект с акцент върху аграрния сектор като акумулиращ най-значими ресурси от фондовете на ЕС. Нейното изпълнение се дефинира със следните **задачи**:

- систематичен анализ на древните общества като източник на първи свидетелства за държавни регулации на икономически отношения и процеси;
- обобщаване на теории за превеса на държавата и/или пазара в икономиката;
- идентифициране на кризисни икономически явления и тяхното „отражение“ върху развитието на икономиката и бизнеса;
- отразяване на необходимостта от регулаторната функция на държавната и нейната намеса в икономиката;
- аргументация на изводи и оценки относно Общата селскостопанска политика на Европейския съюз като класически регулатор с блоков (наднационален) характер на интервенция.

В статията се защитава **тезата** за наличие на симбиоза между държавата и пазара, водеща до процес на тяхното взаимодействие в интерес на бизнеса и икономиката за сметка на преодоляване на практики и политики на тяхно противопоставяне (вж. фиг. 1).

Фигура 1. Регулации и икономически агенти

I. Еволюция на икономическата мисъл в древноизточните общества

В исторически аспект икономиката е толкова стара, колкото и човешкото общество. Изучаването, разбирането и обобщаването на фактите от икономическия живот датират от дълбока древност. Полученият практически опит, уменията, навиците и знанията за производство на материални ценности са се предавали по силата на традиции чрез песни, легенди и митове, от поколения на поколения. С появата на писмеността тези митове и знания се преформатират в заповеди и правила за водене на домашното стопанство и организацията на производството (Йорданова, 2009).

Счита се, че терминът „икономика“ за първи път е използван от поета Хезиод през VI в. пр. Хр. В научните среди той е въведен от Ксенофонт в труда му „Икономика“ (около 354 г. пр. Хр.). Древните гърци употребявали понятието „oikonomike“, състоящо се от две части

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

– oikos – дом и nomos в превод закон, правило. Те са го възприемали като умение да управляваш домашното стопанство. Продължително време икономиката се е възприемала като предназначена за организация на робовладелските и феодални имения. След формиране на националните стопанства това разбиране се променя и доразвива. Разширява се от домоуправление към правила за водене на цяло национално стопанство на една държава (Кирев, Василев, & Шишманова, 2015).

Най-ранните прояви на икономическа мисъл се откриват в писмените паметници на древноизточните народи. Изобилието от храни, съсредоточаването на населението в дадени микрорайони, благоприятните климатични условия и други фактори допринасят за зараждането на икономически идеи. Чрез развитие на земеделското производство, построяване на напоителни системи², нарастване на производителността на труда се достига до несъмнен културен и икономически напредък (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В Древен Египет стопанството е било основно натурално, а търговията стокова. Възприемането за собственост се свързва с принадлежността и употребата на вещите както лични собствени, така и тези, които се използват или владееят поради заемана длъжност. Държавната собственост се разглежда като държавно достояние, а не като лична собственост на фараона. Тези държавни владения се наследяват само в случаите, когато наследникът наследи и дадената длъжност. За да може даден предмет да бъде частна собственост, той трябва да бъде произведен със собствени ръце, собствени материали, върху своя или ничия земя, а не царска (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В древноегипетски писания се намират доказателства за разработени въпроси на организацията и управлението на държаното стопанство. Щателно са отразени трудовите и материалните ресурси. Периодично са отчитани количествата добитък, населението е щателно преброявано, вкл. с отчитане на възрастовите и професионалните

---

² Заб. Това са и първите сведения за изградени от човека съоръжения за изкуствено напояване на обработваеми площи, чрез система от канали.

особености, създавани са и поземлени кадастри и други (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В противовес на Древен Египет имаме примера на едно друго най-старо огнище на цивилизация – Вавилон, което се развива значително по-бързо по отношение на частната собственост и стоково-паричните отношения. Това развитие е предпоставка за появата на много производители и търговци, от една страна, но и до тяхното разоряване и „заробване“ в дългове, от друга страна. Възниква силна нужда от *държавно регулиране* на частноправните отношения при собствеността, условията за търговия, наемане, аренда и други, поради необходимост от защита на свободните граждани от лихварите (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

Оценяваме като икономически значими за старовавилонското царство запазените чрез писмени сведения закони на Ешнун (XX в. пр. Хр.), на Липит-Ицтар (XX – XIX в. пр. Хр.), както и законите на Хамурапи (XVIII в. пр. Хр.). Законите на Ешнун (открити като записи от археолози през 1945-1947 г.) са едни от най-старите регулаторни свидетелства, състоящи се от 61 норми. Те са свързани с икономическите и търговските взаимоотношения, както и с робовладелските правоотношения. Чрез тях са определени постоянни цени на две групи хранителни стоки³.

От Законите на Липит-Ицтар са запазени прологът, 39 параграфа и епилогът. В законника са записани параграфи главно свързани с арендата, наследствените отношения и т.нар. имуществена отговорност. В първата насока са уредени способности за изчисляване на мащаба на компенсация при увреда на арендуваното имущество. Във втората са регулирани семейно-правни и наследствено-правни отношения. В третата са уредени делби при ползване на земи, вкл. и отговорност при зловредно посегателство върху имущество.

Законите на цар Хамурапи, открити от археолози през 1901г., създават условия, в които „силните да не притесняват по-слабите“. Забранява се продажбата на поземлени парцели. Особено внимание

---

³ Заб. В първата група – сом, коприна, мед, ечемик и др.; втората – различни видове масла. Цената на ечемика се измерва в сребро.

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

се обръща на частната собственост, регулират се наемните отношения, заплащане и др. (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В Нововавилонското царство (626 – 539 г. пр. Хр.) се постигат едни от най-значимите материално-производствени успехи, белязани със силно развитие на стоково-паричните отношения с всеобщ еквивалент сребро. Откриват се свидетелства за отпускане на кредити, както срещу ипотека на жилища, роби, земя, така и без залог. Възникват и т.нар. „делови домове“ – предшественици на съвременните банки. Тяхната дейност е да приемат и изплащат влогове, предлагат кредити, осребряват чекове и пр. (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005). От своя страна в Древна Индия икономиката се свежда до растениевъдство, животновъдство, занаятчийство, лихварство и търговия. Стремелът е бил стопанска самостоятелност, зависимостта от друг е зло. В житейски план целите на човека са били три: религиозен дълг, материална изгода и чувстване на страст.

Алтернативно, в Древен Китай икономическата мисъл се е развивала в няколко течения – конфуцианство, легизъм, даоизъм и др. Основоположник на конфуцианството е Конфуций (551-479 г. пр. Хр.), който посочва труда за източник на богатството на народа. Защищавал е интересите на потомствената родова аристокрация, изблъсквана от частните робовладелски стопанства. Не осъжда робството. Създава учението за „благородния мъж“, който почита родителите и уважава по-старшите (Пак там, 2005).

Можем да обобщим, че в древноизточните общества земеделието е било основата на икономическия живот. Чрез него се създават нови продукти, предназначени за собствена консумация или за търговия. Но въпреки всичко обществото се нуждае от въвеждането на закони, които да дават норми и правила.

II. Приносът на съвременните теории за икономиката за развитие на регулаторната функция на държавата

С развитието на човечеството възникват идеи и възгледи, които обогатяват икономическата мисъл. Експанзията в търговските отношения и стоковото производство придават търговски характер на представите за богатство на една нация. Така се появява школата на меркантилистите. Почти всички съвременни икономисти са единодушни, че меркантилизмът бележи предходния период в появата на икономическата наука като отделен независим отрасъл на човешкото познание. Възгледите на меркантилистите не са изложени в цялостна теоретична система. Те са представени под формата на възгледи, изказвания и практически насоки. За техен основен принцип се посочва възприемане на богатството като овеществено в пари благо. Самото производство е предпоставка за създаване на богатство, която трябва всеотдайно да се поощрява и развива. От своя страна източник на богатството е обращението, където продуктите се превръщат в пари. Самото обращение е източник на печалбата, явяваща се разлика между стоката, която се продава по-скъпо, отколкото се купува. Също така меркантилистите определят държавата като активен фактор в икономиката (Григовор & Беязов, 1990).

Нарасналият капитал в селското стопанство през XVIII в. е предпоставка за обособяването на нова школа – на физиократите с най-ярък представител французинът Франсоа Кене (1694-1744 г.). В негово лице и чрез цялата физиократична школа се утвърждава, че *„земята е единственият източник на богатствата и че земеделието е, което ги увеличава“*. В основата му стои учението за чистия продукт „*produit net*“. Според него само в земеделието се увеличава продуктът, само в него се създава чист продукт (Пак там, 1990).

С Адам Смит (1723-1790 г.) се свързва превръщането на политическа икономия в наука. Положените от него основите на класическата школа в икономиката чрез „Изследване на природата и причините за богатството на народите“ през 1776 г. се явяват най-чиста форма на защита на пазарната икономика (Ковачев & Владимиров, Иконо-

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

мическа теория, 1999). Според него основният механизъм на икономиката е механизмът на конкуренцията, който налага, всеки пазарен играч да се съобразява с цените на другите играчи. Една от функциите на пазара според Смит е да води до производството на стоки, които обществото желае, защото в противен случай те няма да могат да се реализират (Трендафилов, 2001).

Тезата на Смит, че определящият фактор за увеличаване богатството на народите, както и за техния икономически напредък са не непосредствено географските и др. природни условия като климат, почва и пр., а трудът и растежът на неговата производствена сила трансформира икономическата мисъл на нова основа. За Смит количеството на продукти за продоволствие на народите зависи както от количеството на заетия в производството труд, така и от самата производителност на труда. Класическата школа е основа на две други направления в икономическата теория. Едното продължава традициите на Смит и след това на Рикардо, стигайки до заключението, че обществото продължава еволюционното си развитие. Другото подлага на задълбочена критика обществените отношения, извеждайки закони за революционна смяна на един обществен строй с друг. Радикалните възгледи в тази посока на германеца Карл Маркс печелят много съмишленици (Йорданова, 2009).

Поддръжниците на класическата школа в края на XIX в. създават неокласическата школа, която разширява предмета на икономическата теория. В основите на неокласицизма са заложили идеите, свързани с икономическия субективизъм, които се откриват още в трудовете на древногръцките учени Ксенофон и Аристотел. Основните принципи на тази школа: свободата е най-важна човешка ценност; хипотезата за естествения ред; свободната конкуренция; естествените закони и естествената хармония на интересите; тезата, че от гледна точка на дълъг период икономиката функционира на равнището на своя потенциал, при пълно използване на ресурсите и др. (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

Неокласиците акцентират върху анализа на пределните величини. Основната идея е да се изследват прирастите в плюс или минус

на икономическите величини като взаимно свързани явления в рамките на националната икономика, отраслите на микрониво или фирмите. Именно намаляващата полезност, възвръщаемост или производителност определят всяка единица нарастване на дадено благо, трудово усилие, доход и т.н., които се получават до определен момент от повишението на даден ресурс, след което започва да намалява (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В първата половина на XX в. британският икономист Джон М. Кейнс създава теория, наблягайки на недостатъците на пазарните механизми и аргументира нуждата от широка държавна намеса за тяхното регулиране. Времената на „Великата депресия“ от 1929 – 1933 година слагат практически край на вярата в „закона на Сей“ и класическата школа относно автоматичното саморегулиране на икономиката⁴. Така изменилата се обстановка налага преосмисляне на действащите до момента икономически процеси и търсене на спешни антикризисни рецепти. Може би тъкмо навреме се появява и трудът на Джон Мейнард Кейнс, който по думите на видни икономисти поставя началото на така наречената кейнсианска революция в икономиката. Кейнс си поставя за задача чрез критичен анализ да покаже, че е възможно равновесие в икономиката и при непълна заетост. Равновесието според него може да се установи, но при държавна намеса (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

В своя най-популярен труд „Обща теория на ...“ авторът отделя специално внимание на пределната ефективност на капитала, като го характеризира като отношение между очаквания доход, който носи една допълнителна единица от даден вид капитал и разходите за производство на тази единица. Следователно капиталът носи печалби поради своята рядкост, който обаче при увеличаването му като размер генерира снижаване на неговата ефективност (Ковачев & Владимирев, 2001).

---

⁴ Заб. През тези години безработицата скача от 3% до 25%, обезценява се валутата; масово фалират банки; националният доход спада двойно; понижава се курсът на ценните книжа; предприемачеството загива; спира се жилищното строителство и т.н. (Кънев, Кирев, & Найденова, 2005).

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

Можем да обобщим, че с развитието на глобалната цивилизация и обществени отношения, от меркантилистите до кейнсианците, се извършва един еволюционен преход и аргументация на активната намеса на държавата в икономиката.

III. Свидетелства за икономически кризи и техният ефект върху икономическите агенти

В този параграф насочваме изследването към хронологичния преглед на основните икономически кризи в световната история и техния пряк ефект върху триумвирата от икономически агенти: правителство, фирми и домакинства.

Голямата депресия от 1929 се определя като най-тежката криза засягаща САЩ, Европа и Великобритания. Тя довежда до висока безработица, фалити на банки, спад на БВП, спад във финансовите индикатори на икономиките по света. Добилият печална известност „Черен Октомври“ дава началото на кризата със срив на Уол Стрийт поради комплекс от фактори – спад на поръчките в промишлените поръчки, недостиг на парична маса, рязкото увеличаване на населението на САЩ, достига се до безпрецедентен мащаб на безработица от 32% през 1932 г.

Когато през 1932 г. със своята президентска кампания Рузвелт обещава „Нов курс“ на избирателите, печели логична подкрепа в мащаб от 57%. Встъпването в длъжност като президент е във време, когато САЩ са на дъното на най-тежката депресия. По силата на получения вот и чрез проактивни действия от страна на правителството, водещи до регулирано поведение на другите два икономически агента – фирми и домакинства, Рузвелт успява за кратко време да върне доверието на хората в системата, вкл. със серия радиообръщения,

описващи планираните икономически регулаторни мерки (добили известност още като „Речи около камината“).⁵

Въпреки промяната на почти 20 закона и всички предприети мерки на пряка намеса на държавата в икономиката и администрацията на Рузвелт не успява категорично да подобри достатъчно икономическите показатели и да се справи с последствията от голямата депресия. С практическо прилагане на идеите, заложи в „Общата теория ...“ на Кейнс, администрацията на Рузвелт увеличава дефицита, както и държавните разходи за инвестиции. Пряк ефект обаче от увеличаване на инвестициите са и увеличените работни места, покупателната способност и потреблението, като делът на заетите в обществените обекти съществено нараства и достига до 4 млн. души.

Хронологичните свидетелства за ефектите на икономическите кризи върху икономическите агенти имат не по-малко подкрепящ държавните регулации заряд, вкл.:

Първо. **Петролната криза през 1973 год.** – започва след като Египет и Сирия, заедно с други арабски държави нападат Израел. След това налагат ембарго на всички страни, които подкрепят Израел, по това време цената на барел се покачва четири пъти в рамките на месец.

Второ. **Кризата Соук Ал-Манх през 1982 година** – когато тази фондова борса в Кувейт се развива като нелегална алтернатива на официалната борса. Чрез търгуване на акции с чекове с отложено

---

⁵ Мерките включват: създаване на федерална институция за защита на влоговете на гражданите; администрация за неотложни помощи на безработни; администрация за работен прогрес за наемане на безработни по местните проекти; администрация за земеделско регулиране; закон за Национален план за възстановяване (въведен юли 1933 год.), който регулира мерки върху индустрията и позволява обединението на работниците и правото да се борят колективно за по-добри условия. Закон за земеделието (въведен 12 май 1933 год.) в който се засягат компенсациите за земеделските производители, напускащи своите стопанства за постигане на намаляване на свръхпроизводството и излишъци; с увеличаване срока и намаляване на лихвения процент се реструктурира 12 млрд. дълг на фермерите. Отпускат се нови заеми на около 500 хил. фермери, при облекчени условия; приема се закон за банковото дело Глас-Стигол през 1933 год., който разграничава инвестиционните и търговски банки; закон за заема на собствениците на жилища; приема се и закон за златния резерв, девалвиращ долара с 41%.

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

плащане хиляди инвеститори се оказват в неблагоприятно положение като сумата на т.нар. „въздушни пари“ достига над 94 млрд. щ.д.

Трето. **Черният понеделник** през 1987 година е белязан със срив на световните борси с неясни отговори. Австралийската борса падна с 42%, Канадската – с 22%, Британската – с 26%, Американската – с 26%, а тази в Хонг Конг – с 26%.

Четвърто. **Руската финансова криза през 1998** година – с цел повишаване на доверието на руската икономика рублата е привързана към американския долар. Това от своя страна привлича голям брой нови чуждестранни инвеститори. Съвкупност от фактори като ниска производителност, корупция, липса на реформи, политическа нестабилност, девалвация на руската рубла и отвързването ѝ от долара, водят Русия до една от най-големите ѝ финансови кризи. Кризата през тези години се разраства и преминава през Украйна и Чехия, удря по индексите на Дау Джоунс и Дакс, които претърпяват едни от най-значимите си падения.

Пето. **Аргентинската икономическа криза** през 1999 година – инвеститорите губят доверие в страната и я напускат, банките фалират, правителството е принудено да замрази всички банкови сметки за една година, което довежда до множество протести и размирици.

Шесто. **Кризата от 2007 година**, наричана финансова или ипотечна, започнала с провежданата политика за улесняване достъпа до жилищни кредити и държавните протекции за две частни корпорации Фани Мей и Фреди Мак – ипотечни дружества, които набират капитал и го инвестират в ипотеки.

Седмо. **Глобалната финансово-икономическа криза** от 2008 г. има своята предистория, започнала с нарастваща чувствителност на пазар по повод придобивания на финансови институции. През септември 2008 година Федералният резерв финансира с 200 млрд. долара спасителен транс Фани Мей (Fannie Mae) и Фреди Мак (Freddie Mac). Следва фалит на Лемън Брадърс (Lehman Brothers Holdings Inc), след като не се намира купувач за нея, а същият ден се обявява, че Банк ъф Америка (Bank of America) купува Мерил Линч (Merrill Lynch) на изключително ниска цена. Най-голямата застрахователна компания AIG се спасява след продажба на 80% от акциите си за 85 млрд. долара на

американската държава. След като се установява, че така лесно не може да се справи с ипотечната криза, ФЕД съвместно с министерство на финансите предлагат план за 700 млрд. долара, с който всички лоши активи да бъдат откупени от държавата. Кризата се прехвърля и в Европа, и Азия. В Германия Хипо Риъл Естейт (Hypo Real Estate) взима кредит 35 млн. от държавата, Великобритания национализира Брадфорд и Бинглей (Bradford & Bingley), Ирландия издава общо 2 години гаранция на 6 големи банки.

Контрамерките на страните от G7 (Франция, Япония, Великобритания, Италия, Канада, САЩ и Русия) са изразени с план за съвместни действия за осигуряване на финансовите системи, гарантиране на ликвидността, възстановяване на доверието на вложителите и поддържане на ипотечните кредити. Всичко това определя 2008 година като годината в световната история на черните рекорди, изразени в най-големи фалити, най-големи интервенции на централните банки и най-скъпи държавни мерки срещу кризата.

Тези примери са показателни, че централните банки по време на криза могат да мобилизират съществен ресурс за противодействие, който обаче има огромно съпровождащо влияние върху самите икономики и техните основни агенти – фирми, банки и домакинства. Поради глобализацията се установява колко е лесен международният пренос на икономически смущения. Негативните последици от една държава лесно се прехвърлят върху други държави. Паниката в едни борси „заразява“ други фондови борси и формира каскаден ефект върху волатилността на активите и посоката на очаквания за пазарна капитализация.

Всичко това обобщено създава нагласата, в глобален и държавен план да се разработват и внедряват механизми за координирани действия между централни банки, международни институции и регулаторни формирани национални и глобални фондове, механизми и споразумения, които да имат една основна роля – ускорено преодоляване на нови кризи и превенция срещу възникване на такива.

IV. Общата селскостопанска политика като вид държавна намеса в икономиката от страна на ЕС

Значим пример за дългосрочен механизъм за държавна намеса в икономиката е общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС. Тази политика е резултат от конкретно кризисно събитие, но нейните посткризисно създадени мерки и политики се усъвършенстват и до днес. Основната идея на ОСП е за устойчиво производство на продоволствието за обезпечаване жизнените нужди на населението в ЕС. Цел на ниво отделни страни – членки е да се получи по-голяма степен от производство на суровини и продукти на национално ниво и респ. по-голяма степен на продоволствено обезпечаване. Предпоставките за намеса на държавата, освен чрез стратегическото производство, са зависимостта от природо-климатични условия, заплахата за разпространение на болести и неприятели върху култури и животни, голяма времева разлика между влягане на капитали и получаване на продукция, зависимостта на производства от ограничени ресурси, например земеделската земя, увеличаването на населението и промяна на хранителните навици. Характерно за селското стопанство е, че то може да съществува при наличие на земя, работна сила със специално познание и достатъчен свободен капитал (Блажева, 2013).

ОСП е създадена през 1962 година, но „корените“ ѝ са в Западна Европа през 1950 г. като пряка последица от Втората световна война. Политиката се въвежда законодателно между 6 страни основателки (Германия, Франция, Италия, Холандия, Белгия, Люксембург). Главен архитект на европейската фермерска политика е Сико Намскхолд (холандски земеделски производител и политик), като Съветът на ЕС тогава създава общи пазарни условия за шест продукта (зърнени култури, плодове и зеленчуци, свинско и птиче месо, яйца и вино) и определя правила за конкуренцията и търговията. През 1970 година ЕС приема законодателство за модернизиране на стопанствата, за насърчаване на професионалното обучение за подновяване на работната сила и подпомагане на стопани, работещи в трудни условия.

През 1980 г. вече се стига до проблема с борбата от постоянни излишъци (т.нар. „хранителни планини“). Вземат се мерки, които обаче

пряко деформират действието на пазарните механизми на глобално ниво. Установява се, че световните пазари невинаги обслужват коректно интересите на фермерите и това струва високи бюджетни разходи на данъкоплатците. През 1984 год. са въведени първите квоти за мляко и захар. През 1988 г. е въведен максимален таван за бюджет по Общата селскостопанска политика.

Първата основна реформа през 1992 год., по името на тогавашния комисар Мак Шари, дава началото на прехода от подпомагане на продуктите към подкрепа на производителите (т.нар. „директни плащания“). 2003 год. започва с прехода чрез въвеждането на схема за единно плащане на площ, необвързана с производството. Въвежда се и т.нар. „кръстосано съответствие“, което обвързва плащанията с опазването на околната среда, безопасността на храните, стандартите за здравето и хуманното отношение към животните (European Commission, 2017).

Следващата реформа от 2013 г. интегрира подкрепата на устойчивите директни плащания с така нар. „зелени плащания“, които налагат все по-голям ангажимент на фермерите в посока:

- диверсификация на културите;
- запазване на пасищата;
- екологично насочени площи.

Този секторен пример е знаков за изследването, защото показва и доказва, как повече от 50 години една наложена първоначално Обща политика „завоюва“ нови територии с разширяването на границите на ЕС. Това води и до разширяване и на прилагането на Общата политика за всички страни – членки.

Факт е обаче, че в по-голяма част от държавите по света под една или друга форма съществува подпомагане или подкрепа на производствата в селското стопанство. Макар различна от общо-популярните мерки, държавната намеса в този сектор става все по-значима. В днешни дни се обсъжда секторната политика за Европейския съюз след 2020 година. Основните дебати са в посока запазване или намаляване на финансовата рамка на общия бюджет на ЕС за земеделие. Оценяват се две основни предизвикателства, свързани с излизането на Великобритания от ЕС (което струва около 12 милиарда

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

евро намаление от общия бюджет) и емигрантската криза, продиктувана от войните в Северна Африка и Близкия Изток.

При наличието на тези два съществени фактора, запазването на европейския бюджет може да се осигури само с увеличаване на вноските на останалите страни – членки или чрез провеждане на политики в условията на намален бюджет. В същото време се коментира опростяването на ОСП, която от позициите на 2018 г. се оценява като носител на прекалено голямата административна тежест върху земеделските производители, съчетано с увеличени ангажименти за опазване на околна среда, хуманно отношение на животни, развитие на селските райони и управление на риска.

На фона на гореизложеното възниква логичният въпрос за границите на пределна полезност на държавната намеса в икономиката и в частност в ОСП? Дали могат да се изпълняват всички поети ангажименти и в същото време да се говори за облекчаване на административните процедури? Дали това е правилният модел за устойчиво производство и подsigуряване продоволствените потребности? Дали държавната политика на намеса в определен сектор е оправдана на фона на класическо действие на „невидимата ръка“ на пазара. Къде е повратният момент в регулирането, за да не се получат нежелани изкривявания на пазара.

Ако излезем от проблематиката на селското стопанство и погледнем в общ икономически план, не може да кажем еднозначно, че държавата или пазарът трябва да бъдат водещ регулатор. Възможно е търсенето на диверсифициран подход към всяка една икономическа сфера. При всички обстоятелства останалите икономически агенти – фирми, банки и потребители, „плащат“ сметката на свръхрегулациите и забавянето на стопанската инициатива заради наложените и перманентно еволюиращи рестрикции, квоти, ограничения и стандарти. Всичко това прави от ЕС един глобален икономически субект, който обаче има редуциращ се дял в глобалния БВП.

Заклучение

В съвременното почти няма икономисти, които смятат, че държавата не би следвало да има регулаторни, балансиращи и интервенционни функции. Пределно ясно е, че „невидимата ръка“ на пазара не е способна сама да дава необходимия резултат, респ. търсения от всички растеж и в чистата си форма не би бил добра и постижима практика в микро- или макромасштаб. В реалността във всички развити икономики се забелязват регулации от най-ниското до най-високото ниво за различните сектори, които създават „правилата на играта“. Примерите в това отношение са много: развитие на държавен сектор, издаване на административни лостове под формата на закони, правилници, наредби, различни видове политики, държавно стимулиране, субсидиране и др.

В икономическите среди продължават споровете относно степента на необходима намеса на държавата в икономиката. Неокласиците са уверени в способностите на системата да се саморегулира, а неокейнсианските поддръжници аргументират невъзможността на пазарите да осигуряват равновесието си. В същото време използваните инструменти трябва да се прилагат внимателно поради опасността, прекомерното администриране да не наруши функционирането на механизмите и да ерозира нормалното икономическо развитие.

От друга страна, институции като Световната търговска организация, чиято цел е да координира либерализацията на световната търговия между своите членове и създава обща рамка от споразумения, които касаят митата и търговията, е с обратна насока на политики: премахване на ограничаване, за сметка на либерализация, която включва недопустимост на забрани. Това само по себе си е регулация, с която са се съгласили 162 страни – членки, които оформят 97% от международната търговия в света. Това означава, че гарантирането на търговските условия, на запасите от продоволствия и изхранването на населението е сфера на икономическа активност, явяваща се един практически цялостно регулиран режим, без чиито правила трудно може да има нормално функциониране на развитите икономики.

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА...

По наше мнение пазарният механизъм не може самостоятелно да се справи с кризисните проблеми, възникващи стихийно в икономиката, когато се налага активна намеса в управлението. В същото време обаче е за отбелязване, че държавата няма за цел да ограничава свободата и избора на пазарните субекти и не изземва функциите на пазара като такъв. Тя само ги допълва там, където самият пазар не е достатъчно ефективен регулатор. Подпомагането и коригирането на това води до оптимизиране работата на икономическата система с цел запазване темповете на растеж.

Считаме, че съществуват ясни индикации, че икономиката не може да функционира на пълния си потенциал, без да са налице намеси на централните банки и правителствата за оптимизация на общото благосъстояние и поддържането на растеж в БВП както на национално, така и на глобално ниво.

Използвани източници

- European Commission. (2017). *The History of CAP*.
- Блажева, В. (2013). *Аграрна политика*. Свищов: АИ Ценов.
- Григоров, К., & Беязов, Ч. (1990). *История на икономическите учения*.
София: ВИИ „Карл Маркс“.
- Димов, И., Златева, Д., Донева, Д., & Димов, Е. (2007). *Обща икономическа теория*. София: Нова звезда.
- Йорданова, Е. (2009). *Въведение в икономиката*. София: Дионис.
- Кирев, Василев, & Шишманова (2015). *Икономикс (Микроикономика и Макроикономика)*. В. Търново: АБАГАР.
- Ковачев, З., & Владимирова, В. (1999). *Икономическа теория*. Варна: Икономически университет - Варна.
- Ковачев, З., & Владимирова, В. (2001). *Икономически теории*. Варна: Икономически университет - Варна.
- Кънев, М., Кирев, Л., & Найденова, С. (2005). *Икономически теории*. Велико Търново: Абагар.
- Смит, А. (1983). *Богатството на народите*.
- Трендафилов, Р. (2001). *Аграрна политика*. Стара Загора: Болид.

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Красимир Шишманов – главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Никола Янков – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Иван Марчевски, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Ирена Емилова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Силвия Костова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Александру Неделеа – Университет „Стефан Велики“, Сучава, Румъния

Дмитрий Владимирович Чистов, – ФГОБУ ВПО Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия

Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Махмуд Ел Батран – Университет Кайро, Кайро, Египет

Наталья Борисовна Голованова – Московски технологически университет, Москва, Русия

Татяна Викторовна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Тадиа Джукич — Университет в Ниш, Ниш, Сърбия

Ян Тадеуш Дуда – AGH Университет за наука и технологии, Краков, Полша

Виктор Чужиков – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев, Украйна

Дадено за печат на 12.09.2018 г., излязло от печат на 21.09.2018 г.,
формат 70x100/16, тираж 40

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,
ул. „Ем. Чакъров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Градево“ 24

БИЗНЕС **управление**

Стопанска академия
„Д. А. Ценов“ – Свищов

Година XXVIII, кн. 3, 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ теория

АСПЕКТИ НА РАЦИОНАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ОРГАНИЗАЦИЯТА

Гл. ас. д-р Елена Йорданова 5

МАРКЕТИНГ

СИМБИОЗАТА НА ИНТЕГРИРАНИТЕ ДИСТРИБУЦИОННИ СИСТЕМИ И СЪВРЕМЕННИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Гл. ас. д-р Ваня Григорова 16

ИНФОРМАЦИОННИ технологии

ПРИЛАГАНЕ НА АРХИТЕКТУРНИЯ ПОДХОД ЗА ПРОЕКТИРАНЕ НА ЦИФРОВА ПЛАТФОРМА НА ПРИМЕРА НА АВИАЦИОННИЯ ХОЛДИНГ

Евгений Зараменских 33

МЕНИДЖМЪНТ практика

ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕГУЛАТОРНАТА ФУНКЦИЯ НА ДЪРЖАВАТА В ИКОНОМИКАТА И „НЕВИДИМАТА РЪКА“ НА ПАЗАРА

Докт. Христо Цветанов 50

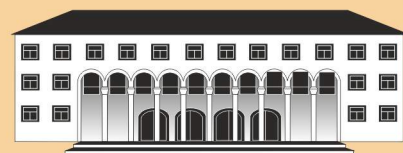
РОЛЯТА НА МЕНИДЖЪРА В БИЗНЕСА СЪС СПЕЦИАЛИЗИРАНИ УСЛУГИ

Александре Красимиров Барбуков

Бартош Марсинковски 68

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

3/2018

БИЗНЕС управление 3/2018

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ И АВТОРИТЕ НА СПИСАНИЕ „БИЗНЕС УПРАВЛЕНИЕ“

Списание „БИЗНЕС управление“ публикува изследователски статии, методологически и методически разработки и прегледи, рецензии, опит.

1. Обем:

Статии: минимум - 12 страници; максимум – 20 страници;

Прегледи, рецензии, опит: минимум – 5 страници; максимум - 10 страници.

2. Депозирани на материалите:

- на хартиен носител и в електронен вид (по E-mail и/или на CD);

3. Технически характеристики:

- изпълнение Word 2003 (минимум);

- размер на страницата - A4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;

- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);

- шрифт - Times New Roman 14 pt;

- полета - Top - 2.54 см.; Bottom - 2.54 см; Left - 3.17 см; Right - 3.17 см;

- номерация на страницата - долу вдясно;

- текст под линия - размер 10 pt;

- графики и фигури - Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, научна степен, научно звание - шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold - центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 30 реда; ключови думи - от 3 до 5;

- JEL класификация на публикациите с икономически характер

(<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor;

5. Правила за цитиране под линия:

При цитиране да се спазват изискванията на **APA Style (American Psychological Association)**, поместени тук: <https://www.uni-svishtov.bg/?page=page&id=71>

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Контакти:

Главен редактор: тел.: (+359) 631-66-397

Зам.-главен редактор: тел.: (+359) 631-66-299

Стилов редактор: тел.: (+359) 631-66-335

E-mail: zh.tananeeva@uni-svishtov.bg ; bm@uni-svishtov.bg

Адрес: Стопанска академия „Д. А. Ценов“, ул. „Ем. Чакъров“ №2, Свищов, България